

ÇAĞDAŞ CAMİ MİMARİSİNDE DOĞAL AYDINLATMANIN KUTSAL İŞİK OLARAK KULLANILMASI

Firdevs KULAK TORUN
Atatürk Üniversitesi, Türkiye
firdevskulaktorun@hotmail.com
https://orcid.org/0000-0003-0133-4216

<i>Atf</i>	Kulan Torun, F. (2024). Çağdaş Cami Mimarisinde Doğal Aydınlatmanın Kutsal İşik Olarak Kullanılması. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 14 (1), 66-83.
------------	---

ÖZ

Aydınlatma mekân tasarımında önemli bir unsurdur. Aydınlatma düşünülerek kurgulanan mekanlarda kullanıcılara birçok mesaj verilebilmektedir. Dini yapılar kapsamında da ışığın iç mekânda tasarım unsuru olarak kullanılması önemli bir husustur. Özellikle doğal ışığın iç mekânda kutsal ışık rolünü üstlenmesi ile dini yapıların iç mekân algısı kullanıcılar üzerinde güçlendirilebilmektedir. Günümüzde çağdaş cami tasarımlarında özellikle doğal ışık, iç mekânda bir tasarım parametresi olarak görülmekte ve kutsal ışık olarak kullanılmaktadır. Ancak doğal ışığı kutsal ışık olarak kullanmak için dikkat edilmesi gereken kriterler de bulunmaktadır. Araştırmalar kapsamında kutsal ışık olarak değerlendirilebilecek doğal ışığın geldiği yüzey, yüzeyden gelen ışığın iç mekâna alınması esnasında kullanılan yöntem, ışığın iç mekânda oluşturduğu ışık-gölge durumu ve iç mekânda vurguladığı yüzeyler, kullanılan doğal ışığın türü ve özellikleri önemlidir. Bu sebeple doğal ışığın kutsal ışık olarak kullanılması için gerekli kriterler tespit edilmiştir. Ardından çağdaş cami Mimarisi kapsamında inşa edilmiş ve yapılar hakkında verilerin elde edilebileceği daha önce haklarında birçok çalışmanın bulunduğu örnekler belirlenerek örneklem oluşturulmuştur. Örneklem; Sancaklar Cami, Şakirin Cami, Marmara İlahiyat Cami, Etimesgut Cami ve TBMM Cami'leri olarak belirlenmiştir. Yapılar hakkında elde edilen veriler aktarılmıştır. Değerlendirme bölümünde ise yapılarda doğal ışığın kutsal ışık olarak kullanımında dikkat edilmesi gereken kriterlerin kıyaslanarak incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen değerlendirmelerden elde edilen veriler ise çalışmanın sonuç bölümünde açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Cami Mimarisi, Aydınlatma, Kutsal İşik, İç Mimari.

UTILIZATION OF NATURAL ILLUMINATION AS SACRED LIGHT IN CONTEMPORARY MOSQUE ARCHITECTURE

ABSTRACT

Lighting is a crucial element in spatial design. Spaces designed with thoughtful lighting can convey a multitude of messages to the users. Within religious structures, the use of light as a design element in interiors is significant. Particularly, the role of natural light in assuming the role of 'sacred light' in interiors can enhance the perception of religious structures for users. In contemporary mosque designs, natural light is often seen as a design parameter and utilized as sacred light. However, there are criteria to be considered when using natural light as sacred light. Studies indicate that the surface from which natural light emanates, the method used to introduce this light into the interior, the light-shadow interplay it creates within the space, the surfaces it highlights, and the type and characteristics of the natural light used are important. Consequently, necessary criteria have been identified for using natural light as sacred light. Following this, contemporary mosques constructed within the scope of contemporary mosque architecture have been selected as examples where data could be obtained, and

many studies have been conducted. The sample includes Sancaklar Mosque, Şakirin Mosque, Marmara Theology Mosque, Etimesgut Mosque, and TBMM Mosque. Data about these structures have been compiled. In the evaluation section, a comparative analysis of the criteria necessary for using natural light as sacred light in these structures has been conducted. The findings from these evaluations are explained in the conclusion section of the study.

Keywords: *Contemporary Mosque Architecture, Illumination, Sacred Light, Interior Design.*

GİRİŞ

Din tanımının kapsamlı bir şekilde yapılması zor olan kelimelerden biridir. Dinin kapsamlı bir tanımını yapabilmek için bugüne dek var olmuş ve varlığını devam ettiren tüm inanç sistemlerinin bilinmesi gerekmektedir. Ancak sözcük anlamı olarak ele alındığında Arapça kökenli olan din kelimesi, boyun eğmek, itaat etmek anlamlarını taşımaktadır (Tümer, 1994). Türk Dil Kurumu'nda (2009) yer alan tanıma göre ise din, insanların algılayamadıkları ve karşısında güçsüz kaldıklarını düşündükleri doğa ve toplum olaylarını, gizemli ve doğaüstü nitelikte güçlerle açıklamaya çalışmasıdır. Sargın (2012) çalışmasında din kavramını kutsal ve değişmez niteliklere sahip doğaüstü varlığa gönülden bağlanmayı gerekli kılan olarak tanımlamıştır. Ancak din genel kapsamda duyular ötesi veya metafizik bir gerçeklik algısıyla ortaya çıkan insanlara ait davranış biçimleri, tecrübeler ve fikirler olarak tanımlanabilir (Holm, 2001).

İnsanlar yaradılışları itibariyle inanma gereksinimine sahiptir. Bu gereksinim sebebiyle inanç sistemleri ve dinler şekillenmiştir. En eski dönemlerden itibaren çeşitli dini tören ve ibadet şekillerine rastlamak mümkündür (Holm, 2001). Tarih öncesi dönemlerde insanlar ormanı, dağ tepelerini, mağaraları, su kenarlarını ya da bir kayanın etrafını tapınma mekânı olarak belirlemiş ve kullanmışlardır. Yerleşik yaşama geçtikten sonra ibadetlerini gerçekleştirebilmek için mekânlar oluşturmaya başlamışlardır (Özel, 1998). İbadetlerini gerçekleştirmek üzere inşa edilen mekânlar sayesinde dini yapılar şekillenmeye başlamıştır. Farklılaşan dinlere göre de şekillenen dini yapılarda çeşitlilik göstermiştir. Bunun sebebi ise her dinin ibadet biçimlerinin, kurallarının kendilerine özgün olmasıdır. Ayrıca din ve inanç sistemleri kabul gördükleri toplumların kültürlerinde kendilerine yer edinmiştir. Süreç içerisinde de din, toplumların diğer kültür öğeleri ile harmanlanarak kendi dini yapısını şekillendirmiştir. Kültürün ögesi olarak gelişen dini yapılar, toplumsal değişimlerin yapıya yansımalarıyla her dönemi en iyi anlatan unsurlara dönüştürmüştür (Eliade, 2003).

Din ve inanç sistemleri kültür kavramının bir alt kümesi haline gelmiştir. Bu sayede dini yapılar da toplumun kültürüne özgün şekilde gelişme göstermiştir. Çok tanrılı ve tek tanrılı dinler olarak en genel şekilde ayrılacak dinler kabul gördükleri toplumların kültürlerinin bir ögesi olmuştur. Tek Tanrılı dinler kapsamında yer alan üç semavi dine ait dini yapılar benimsedikleri toplumların tarihi süreçleri içerisinde gelişim göstermiştir. Bunlardan biri de cami yapılarıdır. Müslümanlara ait dini yapı olan camiler, insanları bir araya getiren ve namaz ibadetinin şekillendirdiği mekânlardır. Müslümanlık inancında ilk cami olarak kabul edilen mekân ise Hazreti Muhammed'in evi olmuştur (Hasol, 2002). Cami mimarisinin gelişimine tarihi süreç içerisinde dini kabul eden toplumlar tarafından yön verilmiştir. Hazreti Muhammed ve Dört Halife dönemlerinde mütevasi bir süreç geçiren cami mimarisi, İslamiyet'in yayılmasıyla gelişme dönemine girmiştir (Baş, 2013). Emeviler ve Abbasiler döneminde büyük mimariye sahip camilerin yapımına geçilmiştir. Ardından Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçukluların Müslümanlığı kabul etmesiyle cami mimarisi bu toplumlar tarafından şekillendirilmeye devam etmiştir (Onay, 2008). Anadolu'da bir imparatorluk olarak yükselen Osmanlı dönemine gelindiğinde ise cami mimarisi kompleks bir yapıya dönüşmüştür. Külliyeleer içerisinde birçok farklı işleve sahip yapıların bir arada kurgulandığı alanlar içerisinde yerini almıştır (Durmuş, 2009).

Cami yapıları tarihi süreç içerisinde gelişim göstermişlerdir. Ancak genel olarak cami tasarımlarında ilk andan itibaren özenle düşünülerek kurgulanmıştır. Kent merkezlerinde kentin odak noktası olarak tasarlanmışlar, sosyal kontrolü sağlama, toplumu bir araya getirme konularında belirleyici bir unsur olmuşlardır. Kentlerin fiziksel kuruluşlarını belirlemişlerdir (Ateşoğlu, 2007). Cami mimarisinde

kullanılan unsurlarda bir amaca hizmet ederek süreç içerisinde şekillenmişlerdir. Namaz vaktinin geldiğini halka duyurmak üzere yüksekçe bir yerden okunması gereken ezan için minareler tasarlanmıştır. Büyük cami yapılarında avlu kullanımı ile halkı şehrin kalabalığından uzaklaştırmışlardır. Avlu içerisinde yer alan şadırvanlar ile abdest alarak iç mekâna girme kurgusu sağlanmıştır (Eyice, 1993). Son cemaat alanları giriş kapısının önünde ve namaza geç kalan halk için ayrılmış revaklı mekânlar olarak tasarlanmışlardır (Hasol, 2002). Harim ve kadınlar mahfili alanları ise asıl ibadet mekânları olarak girişin hemen yanında kurgulanmışlardır.

Cami mimarisi tasarımında caminin konumu, avlu, şadırvan, minare, son cemaat yeri gibi unsurlar düşünülerek kurgulandığı adımları içermektedir. Bununla birlikte cami yapılarının tasarımında fiziksel mekân kurgularının yanı sıra ışık da önemli bir tasarım unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğal ışığın cami iç mekânlarında kurgulanarak tasarıma yön vermesi kullanıcıların iç mekân algısını etkileyen bir unsurdur. Cami yapılarının şekillenmesinde doğal ışık kullanımı etkileyen bir öge olmuştur. Tarihi cami yapılarında doğal ışık kullanımlarının gerçekleştiği örnekler de mevcuttur. Ancak gelişen teknoloji ve yeni malzemelerin kurgulanması, cami mimarisinde yeni kurguların denenmesiyle birlikte doğal ışık kullanımı günümüzde daha ön plana çıkmaktadır. Çünkü yenilikçi yaklaşımla gerçekleştirilen tasarımlarda önemli unsurlardan biri de ışıktır. Çağdaş cami tasarımlarında ışık sadece bir ihtiyaç olarak değerlendirilmemiştir. Aynı zamanda kullanıcılara mesaj vermek için kullanılan bir eleman olmuştur (Akbulut & Erarslan, 2018).

Çağdaş cami yapılarının tasarımında ışık bir mekân unsuru olarak ele alınmış ve kurgulanmıştır. Çalışmanın amacı birçok bilimsel çalışmaya konu olan çağdaş cami yapılarının mekânları içerisinde doğal ışık kullanımının incelenmesi ve iç mekân kurgularında doğal ışık kullanımının kutsal ışık bağlamında kurgulanırken yararlanılan yöntemlerin belirlenmesidir. Bu sebeple çalışma kapsamında örneklem çağdaş cami yapılarını kapsayacak örnekler arasından tespit edilmiştir. Bununla birlikte örneklem belirlenirken yapılar hakkındaki bilgilerin derlenebilmesi, tasarımcılarının tasarım haklarındaki fikirlerine erişilebilmesi de önemli bir husus olarak görülmüştür. Bu sebeple ülkemizde çağdaş cami yapısı olarak inşa edilmiş ve yapılar hakkında gerek akademik gerek gazete haberlerine ulaşılabilen camiler örnekleme oluşturmuştur. Sancaklar Cami, Şakirin Cami, Marmara İlahiyat Cami, Etimesgut Cami ve TBMM Cami'leri çalışmada ele alınmıştır. İlk olarak dini yapı ve ışık kurgusunun genel bir anlatımı ele alınarak cami iç mekânlarında ışığın kullanımı anlatılmıştır. Ardından örnekleme yer alan cami yapılarında doğal ışık kullanımı incelenerek aktarılmıştır.

DİNİ YAPI VE IŞIK

Vaktimizin çoğunu geçirdiğimiz mekânlar, kullanıcıları olan insanlar tarafından biçim, malzeme, renk ve ışık gibi elemanların yardımıyla algılanırlar. Bu bağlamda ışık mekânın algılanmasında en önemli unsurlardan biridir (Akatlı & Sağiroğlu, 2022). En genel anlamda görsel bir duyulanma oluşturabilen optik ışınım olarak tanımlanan ışık mekânın kimlik dokusunu algılatmaya yarayan fiziki bir aydınlık gücüdür (Sirel, 1997, Salan & Gürani, 2019). Mekân ilk olarak görsel duyu ile algılandığı için mekânda kullanılan ışık ortamın karakterini belirlemektedir (Lynch, 1966). Işık tasarım unsuru olarak kullanıldığında mekânlar, dokular değişebilir, mekânlara etkili anlamlar kazandırılabilir (Altan, 1983).

Mimari mekânlarda doğal ışık kullanımı mekânın gerektirdiği işlevleri vurgulamak için kullanabilmektedir (Aydınlı, 1993). Kullanılan ışığın niceliği, niteliği kullanıcının davranışlarında, duygularında, estetik algılamalarında bir etkendir ve kullanıcı üzerinde çeşitli duygular uyandırabilmektedir (Altan, 1983). Özellikle dini yapılarda mekânın işlevini vurgulamak, kullanıcılar üzerinde ibadet duygusunu güçlendirmek üzere doğal ışığın kullanımı ile gerçekleştirilen aydınlatma tasarımı etkin bir araçtır (Aydınlı, 1993). Kullanıcı üzerinde psikolojik etkileri olan ışık Millet (1996) tarafından türlere ayrılmıştır. Ayırdığı bu ışık türlerini Kurgulanmış, şenlikli, dramatik, eğretilmeli, simgesel ve kutsal ışık olarak isimlendirmiştir. Bu ışık türlerinden kutsal ışık dini mekânlarda kullanılan bir çeşittir. Bu sebeple araştırma içerisinde kutsal ışık konusu üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın konularından biri olan kutsal ışık, dini mekânlarda din fenomenolojisini simgeleyen gizemli bir ortam oluşturan ışıktır (Salan & Gürani, 2019). Birden fazla niteliğe sahip kutsallıkta ışık sonsuzluğu ve maneviyatı anlatmaktadır (Bilgi, 2007). Gök yüzünden geliyor şeklinde algılanan kutsal ışık, loş bir ortam yaratır belirsiz ve ruhanidir (Özkum, 2011). Kutsal ışık, kullanıcı üzerinde duygusal ve bilişsel işlevlerle ilişkili bölgeleri etkilemektedir. Kullanıcıların dini mekânlarda kutsal ışık sayesinde daha kolay maneviyata ulaştığı bilinmektedir (Habibad, 2021). Farklı dinlerde, dini yapılar aracılığıyla ışık farklı şekillerde kullanılır ve yorumlanır. Düzgün aydınlatılmış alanlar, etkin vurgular, ışığın geçtiği açıklıklar, kubbeler gibi unsurlar aracılığıyla ışık dini yapıların mekânsal algısına katkı sağlar (Altan, 1983). Bu bağlamda dini yapılarda kullanılan ışık mekân içerisinde gizem ve huşu duygularını uyandırmakta etkili bir unsurdur. Karanlık içerisinde gizlenen mistik bir ışık kullanımı gölge ve aydınlık gibi zıt unsurlar sayesinde dini yapılara mis (Millet, 1996). Bilgi (2007) yaptığı çalışmada kutsal ışığı genel olarak gökyüzünden geliyor gibi algılanabilen, yansıyan, ışıldayan, loş bir iç mekân algısı yaratan ışık türü olarak tanımlamıştır. Ayrıca kutsal ışığı oluşturan ışık özelliklerinin; yayılan, solgun, kör edici, parlak ya da yumuşak şekilde uygulanabileceğini de belirtmiştir.

Üç semavi dininin kendilerine ait dini yapıları içerisinde kutsal ışık kullanımı farklı biçimlerde şekillenmiştir. Kültür ve inanış farklılıkları kutsal kavramını farklı şekillendirmiş olsa da semavi dinlere ait dini yapılarda ışık kullanımı önemli bir husus olmuştur. Yahudilik inancında karanlığın kutsal sayılması, ışığın Tanrı'nın tapınaktaki varlığını simgelemesi sonucu ışık kullanımını dini yapılar içinde şekillendirmiştir (Gojnik, vd. 2023). Sinagog yapılarında mekânların işlevlerine yönelik farklılaşan aydınlık düzeyleri bulunmaktadır. Kürsü kısmının bulunduğu alanda mistik bir ortam gerçekleştirmek için daha az aydınlık düzeyine ihtiyaç duyarlarken, ibadetlerini gerçekleştirdikleri alanlarda daha yüksek düzeyde aydınlatma tasarımı sağlamaktadırlar. Ayrıca sinagog yapılarında yedi kollu menora sembolik bir öneme sahiptir. Sürekli olarak aydınlık vermesi gerekmektedir (Barut, 2016). Ancak genel olarak mum gibi ışık kaynaklarından yararlanmaktadırlar. Kutsallık bağlamında doğal ışık kaynağının kullanımına yönelik bir uygulamalarına rastlanmamıştır.

Hıristiyanlık dininde de ışık kullanımı kiliselerde bulunmaktadır. Hıristiyanlığın İlk dönemlerinde kiliselerde, Yahudilikte olduğu gibi ışık kaynağı olarak mum kullanılmaktadır. Ancak Romanesk döneme gelindiğinde yarı karanlık mekânları oluşturmak için doğal ışıktan yararlanılmaya başlanmıştır (Gojnik & Gojnik, 2021). Gotik dönemde gül pencereler ve vitray kullanımı ile dini yapılarda ışık kullanımı ile mistik bir ortam oluşturulmuştur (Salan & Gürani, 2019). Genel anlamda kilise yapılarında apsis duvarında kullanılan simgesel pencereler, harim pencereleri, tonoz pencereleri kullanımı ile doğal ışıktan yararlanılmıştır (Barut, 2016). Kilise yapılarında tarihsel gelişim süreçleri ile birlikte doğal ışığı kullanılmıştır. Kilise iç mekânlarında yarı karanlık ortamlar oluşturarak mistik bir ortam elde etmek için çeşitli yüzeylerde pencere kullanımını gerçekleştirilmiştir.

Cami yapıları ise toplanma yeri işlevleri de üstlendikleri için aydınlık, ferah şekilde tasarlanmış mekânlardır (Altan, 1983). Ancak eski dönemlerden itibaren cami yapılarında kutsal bir atmosferin tasarlanması adına hem doğal hem de yapay aydınlatmadan yararlanılmıştır. Işık ve gölge oluşturulması gerçekleştirilen ruhani etki gerçekleştirilmiştir. Özellikle doğal ışık farklı yüksekliklerde yer alan duvar pencerelerinden, kubbe pencerelerinden ya da renklendirilmiş zemin pencerelerinden yararlanılarak iç mekâna alınmıştır. Bu sayede zamansızlık duygusuyla birlikte istenen kutsal atmosfer gerçekleştirilmiştir (Durukan, 2017). Le Corbusier'in Bursa Yeşil Cami'ne ilişkin görüşlerinde iç mekâna küçük bir kapıdan girildiği, küçük bir giriş holünden geçildiği vurgulanmıştır. Ardından caminin iç mekânına ilişkin görüşlerinde ışıkla dolu büyük ve beyaz bir mermer mekân içerisinde olduğunu belirten Le Corbusier, yarı aydınlık ikinci bir benzer mekân geçtiğini iki yanında ise daha az ışıklı küçük mekânlar olduğunu anlatmıştır (Kortan, 1983). Bu tasvirli anlatımda aslında oldukça küçük bir alandan geçilerek girilen bir mekânın etkin bir şekilde aydınlatılması ardından diğer mekânlarda aydınlatmanın kademelendirilerek devam ettiği vurgusu bulunmaktadır. Tarihi bir camide doğal ışığın mekânlar arasında kullanıcılarda istenen etkiyi sağlaması için kademeli olarak iç mekâna alınması dini bir yapıda ışık kullanımının en iyi örneklerinden biridir.

Farklı dinler de kutsal kavramının çeşitli anlamlara gelmesi dini yapılarında ışığın kullanım biçimini de şekillenmiştir. Semavi dinler kapsamında yer alan Hıristiyanlık ve Yahudilik inanışlarının dini mekânları olan kilise ve sinagoglarda da kutsal kavramını vurgulamak için ışıktan yararlanılmıştır. Sinagoglarda kutsal olan karanlığın yanında Tanrı'nın tapınaktaki varlığını simgeleyen ışık, kiliselerde de loş bir ortam oluşturmak için kullanılmıştır. Bu kullanımlarda ışık kaynağı kimi zaman mum olurken, doğal ışıktan da yararlanılmıştır. Tüm dini yapılarda olduğu gibi, Müslümanlık dinine ait cami yapılarının tasarımlarında da aydınlatma önemli bir konu olmuştur. Cami yapılarında mekân kurgusu içerisinde kullanıcıların manevi duygularına hitap etmesi için doğal ışıktan yararlanılmıştır. Geleneksel cami yapılarında olduğu gibi, günümüzde de cami tasarımlarında da doğal ışıktan etkin bir şekilde faydalanılmaktadır. Özellikle tasarım anlayışının farklı şekillendiği, malzeme çeşitlerinin arttığı ve teknolojik imkanların gelişmesiyle çağdaş dönem cami mimarisinde doğal ışık kullanımının daha etkin bir şekilde ele alınmıştır. Gün ışığının iç mekâna alınmasında kullanılan yöntemler, vurgulanan yüzeyler, oluşturulan anlam ve mesajlar sayesinde doğal ışık çağdaş cami yapılarının iç mekânında kutsal ışık olarak kullanılmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma kapsamında ilk olarak literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması kapsamında dini yapılarda ışık kullanımı ve kutsal ışık kavramları araştırılarak açıklanmıştır. Ardından örneklem tespit edilmiştir. Örneklem tespit edilirken ülkemizde çağdaş cami yapısı kapsamında inşa edilen ve yapılar hakkında çeşitli verilerin elde edilebilmesi kriter olarak belirlenmiştir. Bu sebeple daha önceden birçok çalışmaya konu olmuş, tasarımcıları ile röportajların gerçekleştirildiği, tasarımcıların tasarım kararlarını kendi sitelerinde açıkladıkları cami yapıları çalışmaya konu edilmiştir.

Çalışmanın değerlendirme kısmında ise farklı bir yöntem kullanılmıştır. İlk olarak literatür taraması kapsamında kutsal ışık konusunda elde edilen veriler belirlenmiştir. Bu veriler kapsamında doğal ışığın dini yapı içerisinde kutsal ışık olarak tasarlanmasında iç mekan kurgusunda dikkat edilen hususlar tespit edilmiştir. Bu bağlamda dini yapıların iç mekânında doğal ışığın geldiği yüzey, yüzeyden gelen ışığın iç mekâna alınması esnasında kullanılan yöntem, ışığın iç mekânda oluşturduğu ışık-gölge durumu ve iç mekânda vurguladığı yüzeyler tespit edilmiştir.

Son değerlendirme olarak Bilgi (2017) İnsan-Mekân-Işık Etkileşimi ve Işığın Mekândaki Psikolojik Etkilerinin Değerlendirilmesi isimli çalışması ve Özkum (2011) Doğal ve Yapay Aydınlatmanın İnsan Psikolojisi Üzerindeki Etkileri isimli çalışması dikkate alınarak kutsal ışığa ait özellikler tespit edilmiştir. Belirlenen kriterlere göre kutsal ışık gökyüzünden geliyor hissi vermeli, ışık türü olarak yansıyan ve ışıldayan, ışık özelliği olarak ise yayılan, solgun, kör edici, parlak ve yumuşak olmalıdır. Belirlenen bu kriterler örneklemde yer alan yapıların doğal ışık kullanımları kapsamında değerlendirilmiştir.

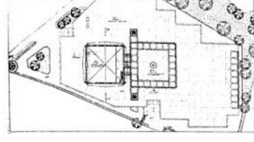
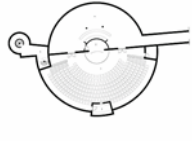
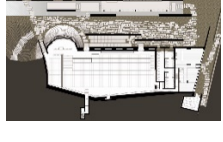

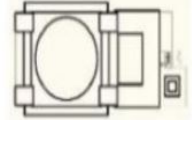
ÖRNEKLEM TANITIMI

Cami yapıları ilk inşa edilmeye başladıkları süreçten itibaren değişim geçirmişlerdir. Bu değişimin gerçekleşmesinde başlarda farklı kültürlerin etkisi rol oynamıştır. 21. Yüzyıla gelindiğinde yapıım teknolojisindeki gelişmeler, statik konusunda farklı uygulamaların etkisi ile cami mimarisinde değişim söz konusudur. Günümüzde ise çağdaş yapı teknolojileri ve malzemeleri kullanılarak malzemenin görünür olması sağlanmaktadır. Bu sayede günümüzde sayıca az olsa da çağdaş cami yapıları bulunmaktadır (Özçakı, 2018).

Çalışma kapsamında ele alınan cami yapıları ülkemizde 21. Yüzyılda yapılmış örneklerden oluşmaktadır. Ele alınan yapılar; Sancaklar Cami, Şakirin Cami, Marmara İlahiyat Cami, Etimesgut Cami ve TBMM Cami'lerinden oluşmaktadır. Bu yapılar hakkında birçok bilimsel çalışma bulunan oldukça tanınmış dini yapı örnekleridir. Çalışmanın araştırma konusu ele alınan dini yapıların iç mekânlarında doğal ışığın kullanılmasının incelenmesidir. Yapılarda kullanılan doğal ışığın kutsal ışık olarak vurgulanmasında dikkat edilen hususların belirlenmesidir. İlk olarak camiler hakkında

araştırmalar gerçekleştirilmiştir. rneklemede yer alan cami yapılarının genel tanıtımı Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. rneklemede yer alan cami yapılarının genel tanıtımı (Kızılkaya, 2017, Url-1, 2023, Url-2, 2023, Taşdemir ve Erarslan, 2018, Sezen vd. 2021)

şakirin Cami	Yeşil Vadi Cami	Sancaklar Cami	Marmara İlahiyat Cami	GOSB Cami
				
2009	2010	2013	2015	2015
İstanbul	İstanbul	İstanbul	İstanbul	Kocaeli

şakirin Cami: Gazi, Ghassan ve Gade şakir kardeşler tarafından anne ve babaları Semiha ve İbrahim şakir anısına 2005 yılında yaptırılmak istenmiştir. 2006 yılında inşasına başlanan yapı 2009 yılında hizmete açılmıştır. Büyük bir cami yaptırmak için Mimar Hüsrev Tayla ile anlaşan aile i mekân tasarımında Zeynep Fadıllıoğlu ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Cami yapısının proje ve uygulama aşamasında birçok farklı uzmanla çalışılmış, kolektif bir iç gerçekleştirilmiştir (Kızılkaya, 2017). Caminin i mekânında yer alan minber üzerinde kinatı temsil eden yapraklar Profesör Doktor Tayfun Erdoğmuş’a aittir. Avize tasarımı Orhan Koan ve Nahide Büyükkaymakçı, aydınlatma tasarım ve uygulaması İngiliz tasarımcı Arnold Chan tarafından gerçekleştirilmiştir. Caminin i mekân tasarımı Zeynep Fadıllıoğlu’na aittir. Zeynep Fadıllıoğlu i mekân tasarımını gerçekleştirirken bir cami içerisinde kendimi nasıl hissetmek isterim sorusundan yola çıktığını belirtmiştir (Url-3, 2023).

şakirin Cami’nin c cephesinde malzeme olarak cam tercih edilmiştir. İç cephe duvarlarında da cam malzemeden yararlanılmıştır. Fadıllıoğlu; cam duvar yüzeyi tasarımlarında Türk mimari unsurlarından olan pencere kafeslerinden esinlendiğini belirtmiştir. Buradan yola çıkarak cam duvar yüzeylerini metal tl ile perdelemiştir. Ayrıca bu yüzeylerin i meknından algılanmasında altın varaklı soyut desen çalışmaları da gerçekleştirilmiştir (Fadıllıoğlu, 2013). şakirin Cami’ne ait genel görünüm ve doğal ışığın i mekâna yansımalarını anlatan görseller Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Şakirin Cami genel görünüm ve iç mekânda doğal ışık kullanımı (Url-4, 2023)

Şakirin Cami tasarımında oldukça şeffaf olarak tasarlanan cepheler sayesinde doğal ışıktan maksimum düzeyde yararlanılmıştır. Ancak cephe tasarımında metal tül kullanılmasıyla ışık belli bir düzeyde engellenerek daha etkili bir aydınlatma tasarımı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca cam duvar yüzeylerinde de altın varaklı işlemlerin üzerinden ışığın iç mekâna geçmesi duvar yüzeylerinin vurgusunu artırmaktadır. İç mekân aydınlatmasında ise etkili bir görsel sunmaktadır.

Yeşil Vadi Cami: Yapı 2010 yılında mimar Adnan Kazmaoğlu tarafından tasarlanmıştır. Yapı Ümraniye’de toplu konut yerleşimlerinin bulunduğu bir alanda alışveriş merkezinin karşısında inşa edilmiştir (Karakoca, 2012). Yapı iç içe geçmiş şekilde farklı boyutlardan oluşan iki küreden meydana gelmiştir. Büyük olan küre harim bölümünü, küçük olan küre son cemaat yerini ve girişi oluşturmaktadır. Dairesel plan şemasına sahip olan yapının üst örtüsü ise kubbedir (Akbulut ve Erarslan, 2017). Yapının mimarı olan Kazmaoğlu; global, geleneksel, mekânsal ve anlamsal tüm unsurları göz önünde bulundurarak tasarımı gerçekleştirdiklerini ifade etmektedir. Ayrıca plan şemasının dairesel olarak tasarlanması cami kelimesinin toplama, bir araya gelme anlamından yola çıkarak şekillenmiştir (Kazmaoğlu, 2023).

Yeşil Vadi camide iç içe geçen yarım kubbelerin oluşturduğu iki kabuk arasını parçaya bölünmüş şekilde ışıklık camı olarak kullanılmıştır. Bu alanda simetrik şekilde yazılmış dualardan gelen gün ışığı ile mekânın aydınlatılması sağlanmıştır. Ayrıca kabukların duvar yüzeylerinde oluşturduğu kademeli alanlardan mihrap yanal ve üst çeperlerinden iç mekâna ışık alınmıştır (Kazmaoğlu, 2023). Yapının tasarımında pencere yüzeyleri, mihrap alanı doğal ışık ile aydınlatılmıştır. İç mekân içerisine doğal ışığın gelmesini sağlayan yüzeylere dualar yazılarak bir anlam oluşturulmuştur. Bu sayede iç mekâna gelen doğal ışık dualar arasından süzülerek alanı aydınlatmaktadır. Yeşil Vadi Cami'ne ait genel görünüm ve iç mekânda doğal ışığın kullanılması ile ilgili görseller Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Yeşil Vadi Cami genel görünüm ve iç mekânda doğal ışık kullanımı (Url-5, 2023)

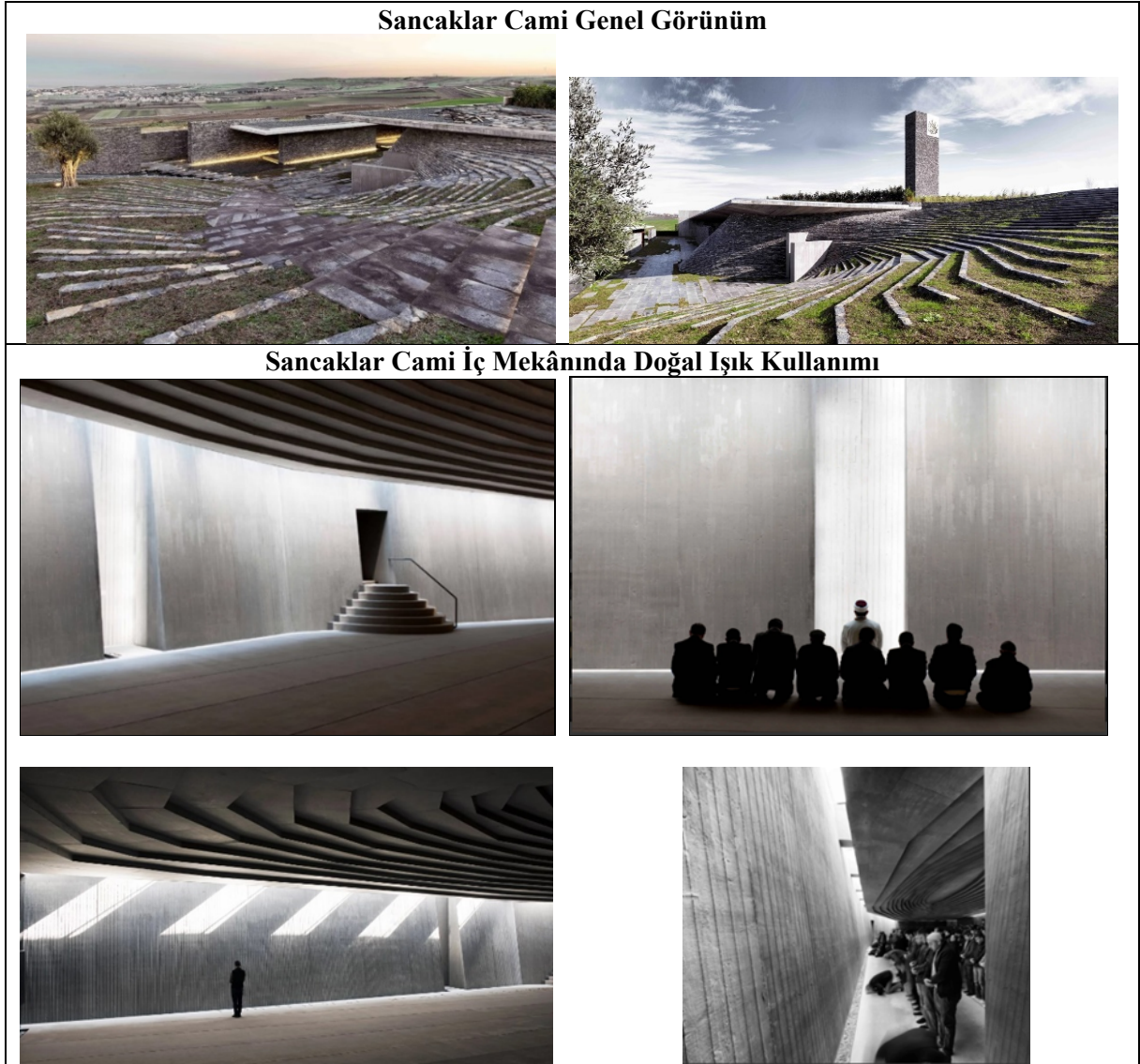
Yeşil Vadi Cami'nin giriş alanında cam yüzeyler oldukça fazla kullanılmıştır. Harim alanında ise simetrik şekilde tasarlanmış pencere yüzeyleri yarı geçirgen malzemeleriyle mekânı aydınlatmaktadır. Pencere yüzeylerinde küfi yazılarla yazılmış dualar ışığa anlam yüklemektedir. Ayrıca mihrap alanında da kademeli duvar yüzeyleri ile aydınlatma sağlanmıştır. Bu sayede iç mekânda donatı olarak mihrap vurgulanmıştır.

Sancaklar Cami: Emre Arolat tarafından tasarlanan Sancaklar Cami 2013 yılında hizmete açılmıştır. 2015 yılında ise ArchDaily Yılın Dini Yapısı alanında ödül kazanmıştır. Tasarımcı Hz. Muhammed'e ilk vahiy gelen yer olarak bilinen Hira mağarasından esinlenerek tasarladığını söylemiştir. Ayrıca kullanıcıların fiziksel ve duygusal algılarına hitap eden bir tasarım yapmak istediğini de belirtmiştir (Url-2, 2023). Caminin, tüm kültürel zorunluluklardan arındırılarak ışığın ve maddenin en temel hallerini temsil etmesi amaçlanmıştır. Arolat, bir meditasyon alanı olarak tanımladığı tasarımında süs olarak kullandığı tek unsurun kible duvarından sızan gün ışığı olduğunu belirtmiştir (Url-6, 2023).

Bir yer altı camisi olarak tasarlanan yapı, arazinin topoğrafyasıyla bir uyum içerisinde tasarlanmıştır. İç mekân tasarımında da alışlagelmiş süsleme unsurları bulunmamaktadır. Malzeme olarak brüt beton, taş tercih edilmiştir. Cami iç mekân donatıları ise diğer tüm unsurlar gibi bir uyum içinde tasarlanmıştır. Camide kullanılan gün ışığı ile kible duvarı süslenmiştir. Namaz kılma esnasında önünde saf tutulan en önemli yüzeyden gün ışığı iç mekâna alınmaktadır. Mağaradan esinlenilerek tasarlanan bir dini mekânda doğal ışık kullanımının bu şekilde olması iç mekânın atmosferinin kurgulanmasında en önemli ögesi haline getirmiştir. Tablo 4'te Sancak Caminin genel görünümü ile iç mekânda doğal ışık kullanımını aktaran görseller yer almaktadır.

Tablo 4. Sancaklar Cami genel görünüm ve iç mekânda doğal ışık kullanımı (Url-6, 2023)

Caminin harim kurgusunda doğal ışık kible duvarı üzerinden iç mekâna alınmaktadır. Kullanıcıların ibadetlerini gerçekleştirmek için yöneldikleri duvar düzlemi etkin şekilde kullanılmıştır. Duvar düzleminin üstünden tüm duvar düzlemine yayılan bir aydınlık hissedilebilir düzeyde şekillenmektedir. Günün her saatinde farklı şekillenen aydınlatma güneş batana kadar kible duvarını aydınlatmaktadır.

Marmara İlahiyat Cami: Yapının tam ismi Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Abdullah Tivnikli Tatbikat Camii'dir. Yapı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Camii Yaptırma ve Yaşatma Derneği tarafından Hassa Mimarlık Mühendislik İnşaat şirketine yaptırılmıştır. Tasarımını ise şirketin kurucularından Hilmi Şenalp tarafından gerçekleştirilmiştir (Taşdemir ve Erarslan, 2018). Yapının tasarımını üstlenen şirket mimarlık geleneğinin güncel dille yorumu olarak açıklamaktadır. Kâinatın tamamında var olan dönme hareketi tasarımın çıkış noktası olmuştur. Bu dönme hareketini yapıda geleneksel bir teknik olan kırılmaç tavan ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yapıda Türk mimarisinde önemli bir yeri olan üçgen şekli sıklıkla kullanılmıştır. Mekân içerisinde ışık ve gölgenin sağlanması için şeffaflık kullanılmıştır. Dış mekândan iç mekân, iç mekândan dış mekân net bir şekilde algılanmaktadır (Url-7, 2023).

Yapı tasarımının çıkış noktası olan dönme hareketi dış mekândan itibaren algılanmaktadır. İç mekânda kırılmaç tavan tekniğinin kurgusu şeffaf bir malzeme ile birleşmiştir. Bu alandan hem dönme hareketi algılanırken hem de iç mekâna doğal ışık girmesi sağlanmıştır. Mihrap duvarı cam bir cephe tasarımına sahiptir. Cephe tasarımlarında ışık ve gölge ile bir aydınlatma tasarımı gerçekleştirilmiştir. Cephede geometrik motiflerle gerçekleştirilmiş gölgelikler bulunmaktadır (Taşdemir ve Erarslan, 2018). Marmara İlahiyat Cami'ne ait genel görünüm ve yapının iç mekânında doğal ışık kullanımını anlatan görseller Tablo 5'te bulunmaktadır.

Tablo 5. Marmara İlahiyat Cami genel görünüm ve iç mekânda doğal ışık kullanımı (Url-8, 2023)

Marmara İlahiyat Cami’de doğal aydınlatma tasarımı mekânın bir ögesi olarak kullanılmıştır. Mihrap duvarında kullanılan cam malzeme, geometrik motifli gölgelikler ile şekillendirilmiştir. Ayrıca kırılmaç tavan tasarımında kullanılan cam açıklık da iç mekâna doğal ışığı doğrudan alan bir unsurdur. Yapıda ışık ve gölge birlikte ele alınarak doğal ışıktan yararlanılmıştır.

Gosb Cami: Kocaeli/Gebze’de Organize Sanayi Bölgesi’nde inşa edilen yapı 2015 yılında tamamlanarak hizmete açılmıştır. Kare plan şemasına sahip yapının üst örtüsünde kubbe kullanılmıştır (Sezen vd., 2021). Caminin tasarımı Alaz Albay Mimarlık Mühendislik Müşavirlik Anonim Şirketi tarafından gerçekleştirilmiştir. Mimar Sinan’ın kare taban üzerine oturtulan tek açıklıklı kubbe ile sonsuzluğu simgelemesi Gosb Cami’nin tasarımına yön vermiştir. Dış cephe tasarımında göz alıcı tasarımlar gerçekleştirilse de iç mekânında kullanıcıların ibadetlerini huzurlu bir şekilde gerçekleştirmesi için minimal tasarımlar tercih edilmiştir (Url-9, 2023).

Yapının tüm cephelerinde cam malzeme kullanılmıştır. Ancak dış cephede cam malzemelerin önüne gölgelikler konumlandırılmıştır. Gün ışığı doğrudan iç mekâna alınmamıştır. Gölgeğin geometrik desenleri ışığın iç mekâna girişinde gölgeler ile bir tasarım oluşturmuştur.

Tablo 6. GOSB Cami genel görünüm ve iç mekânda doğal ışık kullanımı (Url-10, 2023)

Gosb Cami tasarımında cam malzeme mihrap duvarında oldukça fazla kullanılmıştır. Burada cam malzemeye gölgelik eklenmiştir. Eklenen gölgelikleri geometrik motiflere sahiptir. Bu sayede doğal ışık iç mekânda ışık ve gölge şeklinde yansımaktadır. Doğal ışığın iç mekâna alınması tasarımın bir unsuru olarak düşünülmüştür.

DEĞERLENDİRME

Çalışma kapsamında ele alınan örneklerde iç mekânda kullanılan doğal ışığın değerlendirilmesi yukarıda gerçekleştirilmiştir. Her cami özelinde doğal ışığın iç mekâna hangi yüzeyden geldiği belirtilmiştir. Ardından gelen yüzey düzleminde kullanılan yöntem tespit edilmiştir. Kullanılan yöntem paralel olarak iç mekânda ışığın algılanma şekli incelenmiştir. Son olarak ışığın iç mekânda vurguladığı donatı ya da yüzey varsa bunlar belirlenmiştir.

Şakirin Cami'nde doğal ışık cephe düzleminde iç mekâna alınmaktadır. Saydam bir malzeme olan cam, metal tül ile perdelenmiştir. Doğal ışık iç mekâna olduğu gibi değil, bir gölgelik görevi gören metal tül ile birlikte iç mekânda gölge ve ışık gerçekleştirilmiştir. Ayrıca iç mekân içerisinde yer alan cam yüzeyler üzerine altın varak ile işlenmiş dini semboller bulunmaktadır. Güneş ışığı iç mekâna altın varaklı yüzeylerden geçerek gelmektedir. Bu yüzeyleri vurgulamaktadır.

Yeşil Vadi Cami'nde doğal ışık cephe düzlemlerinden pencereler ile alınmaktadır. Pencere yüzeylerinde cam malzeme kullanılmıştır. Ancak bu yapıda iki kabuk iç içe geçmiş şekilde gerçekleştirilen tasarım bulunmaktadır. Burada iki kabuk arasında ışıklık camı kullanılmıştır. Bu sayede doğal ışık iç mekâna üst bölümden de alınmaktadır. Ayrıca mihrabın bulunduğu duvar düzleminde kademeli bir alan gerçekleştirilmiştir. Bu alanlardan da mihrap doğal ışık ile aydınlatılmıştır.

Sancaklar Cami'nin iç mekân tasarımında herhangi bir süs unsuru bulunmamaktadır. Tasarımcı süs unsuru olarak doğal ışığı kullandığını dile getirmiştir. Doğal ışık iç mekâna harim alanında; kible duvarının üzerinden bir açıklık ile alınmaktadır. İç mekânda sadece bu duvar yüzeyi gün ışığını almaktadır. Bu tasarım kurgusu ile kible duvarı vurgulanmıştır. Duvar düzleminde günün her saati değişen bir aydınlık sağlanmıştır.

Marmara İlahiyat Cami'ndin tasarımı geleneksel Türk mimarisinin izlerini taşımaktadır. Bu bağlamda dönme kelimesinin tasarımının çıkış noktası olmuş ve bunu kırılmalı tavan tekniği ile birleştirilmiştir. Bir kubbe şeklinde tasarlanan kırılmalı tavanın üst kısmında bir ışıklık kullanılmıştır. Buradan iç mekâna doğal ışık sağlanmıştır. Ayrıca cami yapısının cephe tasarımında da geniş cam açıklıklar kullanılmıştır. Bu alanlarda cam malzeme ile birlikte gölgelikler kullanılmıştır. İç mekâna ışık tavan düzleminde ve cephe düzlemlerinden alınmaktadır. Tavan düzleminde alınan ışık doğrudan iç mekâna girmektedir. Ancak cephe düzleminde alınan gün ışığı, gölgelikler sayesinde iç mekânda ışık ve gölge algılanmaktadır.

GOSB Cami tasarımında cephe düzlemleri gün ışığını iç mekâna alan yüzeyler olarak kullanılmıştır. Gün ışığında olabildiğince fazla yararlanılmıştır. Diğer örneklerde olduğu gibi bu tasarımda da cephe düzlemlerinde cam malzemenin yanında gölgelikler kullanılmıştır. Bu gölgelikler sayesinde ışık iç mekânda gölge ve ışık algılanmaktadır.

Yukarıda cami yapıları özelinde anlatımı gerçekleştirilen inceleme Tablo 7'de Çağdaş Cami Yapılarının İç Mekânında Kullanılan Doğal Işığın Değerlendirilmesi ismiyle tüm cami yapıları için özet şeklinde aktarılmıştır.

Tablo 7. Çağdaş cami yapılarının iç mekânında kullanılan doğal ışığın değerlendirilmesi

Doğal Işığın;	Şakirin Cami	Yeşil Vadi Cami	Sancaklar Cami	Marmara İlahiyat Cami	GOSB Cami
Geldiği Yüzey	Cephe	Cephe	Tavan	Cephe, Tavan	Cephe
Yüzeyde Kullanılan Yöntem	Metal Tül	Işıklık Camı	Işıklık Camı	Gölgelik	Gölgelik
İç Mekânda Oluşturduğu Durum	Işık-Gölge	Işık-Gölge	Işık	Işık-Gölge	Işık-Gölge
İç Mekânda Vurguladığı Donatı, Yüzey	İç Mekân Duvar Yüzeyleri	İç Mekân Duvar Yüzeyleri, Mihrap	Kıble Duvarı	Kıble Duvarı	Kıble Duvarı

Örnekleme yer alan örneklerde gün ışığı genel olarak cephe düzleminden alınırken iki örnekte tavan düzleminden alınmıştır. Üç örnekte gölgeleme gerçekleştirilmiştir. Bu sayede iç mekânda gün ışığının algılanması ışık-gölge şeklinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca tüm örneklerde doğal ışık tasarımı ile mekân içerisinde bir yüzeye ya da donatıya vurgu yapılmıştır. Bu sayede kullanıcılara mesajlar verilmiştir. Ele alınan cami yapılarında doğal ışık kullanımı ile ilgili genel değerlendirmenin ardından kullanılan doğal ışığın kutsal ışık bağlamında değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir.

Bu değerlendirme kapsamında kutsal ışığın özellikleri dikkate alınmıştır. Gökyüzünden geliyor hissini vermesi özelliği ilk olarak incelenmiştir. Ardından kutsal ışığın oluşturulması için kullanılan ışık türleri kapsamında yansıyan ve ışıldayan özellikleri örnekleme yer alan cami yapıları üzerinden irdelenmiştir. Son olarak kutsal ışığı oluşturan ışığın özellikleri; yayılan, solgun, kör edici, parlak ve yumuşak olarak değerlendirilmiştir. Gerçekleştirilen değerlendirme Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8. Çağdaş cami yapılarının iç mekânında kullanılan doğal ışığın kutsal ışık bağlamında değerlendirilmesi

Doğal Işığın İç Mekânda Kutsal Işık Olarak Kullanımı		Şakirin Cami	Yeşil Vadi Cami	Sancaklar Cami	Marmara İlahiyat Cami	GOSB Cami
Gökyüzünden Geliyor Hissi		+	+	+	+	-
Işık Türü	Yansıyan	+	+	-	+	+
	İşıldayan	+	+	-	-	-
Işığın Özelliği	Yayılan	+	-	+	-	+
	Solgun	-	-	+	+	+
	Kör Edici	-	-	-	-	-
	Parlak	+	+	-	-	-
	Yumuşak	-	-	+	-	-

Gökyüzünden geliyor hissini vermesi özelliği, cami yapılarda gün ışığının iç mekâna nereden alındığı ile ilgili bir durumdur. Üst örtü sayesinde doğal ışığı iç mekâna alan örnekler; Yeşil Vadi Cami, Sancaklar Cami ve Marmara İlahiyat Cami’dir. Ancak Şakirin Cami’de cephe düzleminin yüksekliği sebebiyle doğal ışık tavadan alınmasa da gökyüzünden geliyor hissini verecek kadar yukarıdan gelmektedir. Işık türü bağlamında yapılan yansıyan değerlendirilmesinde gölge ve ışığın iç mekâna

yansıtılması prensibi ile ilişkilendirilmiştir. Bu kapsamda ışık-gölge oluşumunu sağlayan; Şakirin Cami, Yeşil Vadi Cami, Marmara İlahiyat Cami ve GOSB Cami'nde ışık yansıyan şekilde kullanılmıştır. Işıldayan ışık türü cephe yüzeyinde kullanılan malzemeler ile değerlendirilmiştir. Şakirin Cami ve Yeşil Vadi Cami'nin mihrap aydınlatması yansıyan bir ışık türüne sahiptir.

Doğal ışığın yayılması; Şakirin Cami, Sancaklar Cami VE GOSB Cami'nde hissedilmektedir. Şakirin Cami ve GOSB Cami'nde ışık cepheden gelerek zemin düzleminde yayılmaktadır. Sancaklar Cami'nde ise üst düzlemden gelen doğal ışık kible duvarı boyunca yayılmaktadır. Işığın solgun özelliği ise Sancaklar Cami, Marmara İlahiyat Cami ve GOSB Cami'lerinde bulunmaktadır. Sancaklar Cami'nde ışığın geldiği yüzeyin rengi buna sebep olmaktadır. Marmara İlahiyat Cami ve GOSB Cami'nde ise cephe yüzeylerinde kullanılan gölgeliğin malzemesi nedeniyle ışık daha solgun şekilde gelmektedir. Işık özellikleri kapsamında yapılan değerlendirmede hiçbir örnekte kör edici bir özellik kullanılmamıştır. Şakirin Cami ve Yeşil Vadi Cami'nde kullanılan malzeme ile doğal ışık daha parlak bir ışık türüne dönüşmüştür. Sancaklar Cami'nde düzlem boyunca gelen ışık malzemenin etkisiyle yumuşak bir yayılım göstermektedir.

SONUÇ

Mekân tasarımında kullanıcıların duyularını en etkin şekilde öne çıkarma aracı olarak aydınlatma önemli bir unsurdur. Mekânların işlevlerine göre aydınlatma tasarımının vermek istediği etki değişmektedir. Özellikle dini yapılarda kullanıcılara farklı bir ortamda olduğunu hissettirme, manevi duygularını harekete geçirme gibi amaçlar ön plana çıktığında aydınlatmadan etkin şekilde yararlanmak gerekmektedir. Semavi dinler kapsamında ışık kullanımı hem aydınlatma tasarımında rol oynamış hem de kutsal algılara hitap ettiği için kullanılmıştır.

Kilise ve sinagog yapılarında farklı amaçlarla ışık kullanılmıştır. Yahudilik inancında Tanrı'nın yapı içerisindeki varlığını hissettiren bir simge olmuş, dini yapıyı şekillendirmiştir. Sinagog içerisinde mekânların işlevleri göz önüne alarak aydınlatma tasarımı yapılmıştır. Kutsal buldukları alanlarda mistik bir ortam oluşturmak için daha loş ışık kullanmışlardır. Hıristiyanlık dinin de kilise yapılarının şekillenmesinde ışıktan yararlanmışlardır. Özellikle kilise mimarisinde gün ışığını almak için gerçekleştirilen pencere tasarımlarına rastlanmaktadır. Cami yapılarında ilk inşa edildikleri süreçten itibaren ışık kullanımı bulunmaktadır. Mekânlar arasında kademeli şekilde iç mekâna alınan gün ışığı kullanımı, pencere açıklıklarından gelen ışığın teknik bağlamda ayarlanması gibi hususlar cami mimarisinde var olmuştur. Dini yapıların mimarisinde ışığın kutsal görülmesi ve dini yapıları şekillendirmesi geçmişten günümüze devam etmiştir. Dini mimaride kullanılan ışık ile kullanıcılara dini mesajlar verilmiş, manevi duyguları tetiklenmiştir.

Ancak günümüzde gelişen teknoloji ve yapı malzemeleri ile şekillenen çağdaş cami mimarisinde doğal ışık kullanımı daha etkin bir hal almıştır. Çağdaş cami yapılarının iç mekânlarında; yüzeyleri, dini sembollerini vurgulayan, kullanıcılara mesaj veren doğal ışık kurgularına rastlanmaktadır. Cami tasarımlarının bir ögesi olarak ele alınan doğal ışık, kullanım şekliyle kutsal ışığa dönüşmüştür. Çalışma kapsamında da çağdaş cami örneklerinde kullanılan doğal ışık kavramının kutsal ışık olarak değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir.

Örnekleme yer alan cami yapılarında kullanılan doğal ışığın, kutsal ışık özellikleri kapsamında ele alınmasında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Şakirin Cami doğal ışığı iç mekâna yüksek yüzeylerden itibaren almaktadır. Yapıda kullanılan ışığın türü; yansıyan, ışıldayandır. Işığın özelliği ise parlak olmasıdır.
- Yeşil Vadi Cami ışığı üst örtüsünden almaktadır. Kullanılan ışığın türü yansıyan ve ışıldayan, ışığın özelliği parlak olmasıdır.
- Sancaklar Cami ışığı üst örtüden kible duvarı hizasından almaktadır. Kullanılan ışığın özelliği yayılan, solgun ve yumuşaktır.
- Marmara İlahiyat Cami ışığı üst örtüsünden ve cephelerden almaktadır. Işık türü yansıyan, ışığın özelliği ise solgun olmasıdır.

- GOSB Cami ışığı cephe düzleminden almaktadır ve yansıyan bir ışık türü ile zemin düzleminde algılanmaktadır. Kullanılan ışığın özelliği ise yayılan ve solgun olmasıdır.

Cami iç mekânlarında doğal ışık kullanımı farklı etkiler yaratacak şekilde özel olarak seçilerek tasarlandığında kullanıcıların duyuşsal deneyimlerini etkileyen ve manevi bir ambiyans oluşturan tasarım unsurlarına dönüşmektedir. Dini yapılarda tasarlanarak iç mekâna dahil edilen doğal ışık, türü ve özellikleri, aydınlattığı yüzeyler ve vurguladığı alanlar aracılığıyla kutsal bir aydınlatma işlevi görme amacına hizmet etmektedir. Doğal ışığın kutsal bir unsur olarak kullanılmasıyla kullanıcılara ışığın gelişi, vurgulanan yüzeyler ve dini sembollerle etkileşime geçme olanağı sağlanmaktadır.

Çağdaş cami mimarisinde doğal ışığın etkin kullanımı, dini mesajların iletilmesine ve kullanıcıların manevi duygularının uyarılmasına katkı sağlamaktadır. Bu tasarım yaklaşımı, tarih boyunca dini mimarinin ayrılmaz bir parçası olan ışığın kutsallığını yaşatmakta ve modern cami yapılarının sunduğu anlamlı ve derin kullanıcı deneyimlerini artırmaktadır. Sonuç olarak, çağdaş cami mimarisinde doğal ışığın kullanılması, kullanıcı ve dini mekân arasında manevi bir bağın kurulmasını kolaylaştıran bir tasarım yaklaşımı olarak hizmet etmektedir.

KAYNAKÇA

Akatlı, G. & Sağıroğlu, Ö. (2022). *Kutsal Mekânlarda Doğal Işık Tasarımının Etimesgut Cami ve Işık Kilisesi Örnekleri Üzerinden İncelenmesi*. Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 7(1), 359-382. doi: 10.26835/my.962855.

Akbulut, N. & Erarslan, A. (2017). *Türkiye'de Çağdaş Cami Mimarisi Tasarımında Yenilikçi Yaklaşımlar*. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 35, 33-59.

Alazalbay. (2023, 10 Temmuz). GOSB Mosque, <https://www.alazalbay.com.tr/en/projects/gosb-mosque.html>. URL-10.

Altan, İ. (1983). *Mimaride Işık-Gölge İlişkilerinin Psikolojik Etkileri Üzerine Bir Araştırma*. (Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi).

Arkitektuel. (2023, 12 Haziran). Sancaklar Camii, <https://www.arkitektuel.com/sancaklar-cami/>. URL-2.

Arkitera. (2023a, 10 Temmuz). Yeşilvadi Camisi, <https://v3.arkitera.com/v1/diyalog/adnankazmaoglu/mimari.htm>. URL-1.

Arkitera. (2023b, 10 Temmuz). Yeşilvadi Camisi, <https://www.arkitera.com/proje/yesilvadi-camisi/>. URL-5.

Ateşoğlu, U. (2007). *Türklerde Din ve Mimari İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi).

Aydınlı, S. (1993). *Mimarlıkta Estetik Değerler*. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Barut, K. M. (2016). *Üç Semavi Dinin Klasik Dönem Yapılarında Doğal Aydınlatma Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi).

Baş, E. (2013). *İslam Tarihi*. Grafiker Yayınları, Ankara.

Bilgi, A. (2017). *İnsan-Mekân-Işık Etkileşimi ve Işığın Mekândaki Psikolojik Etkilerinin Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi).

Durmuş, S. (2009). *Dini Yapılarda Yapıbozumcu Bir Okuma: Kral Faysal Cami*. (Yüksek Lisans Tezi Karadeniz Teknik Üniversitesi).

Durukan, A. (2017). *Cami İç Mekân Aydınlatma Tasarımına Kavramsal Bir Yaklaşım*. Cedrus The Journal of MCRI, 5, 531-541. Doi: 10.13113/CEDRUS/201723.

Eliade, M. (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi I, II, III*. Ali Berktaş Çeviri, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.

Emrearolat. (2023, 10 Temmuz). Sancaklar Mosque, <https://emrearolat.com/project/sancaklar-mosque/>. URL-6.

Eyice, S. (1993). *Cami, İslam Ansiklopedisi*, 7. Türk Diyanet Vakfı, İstanbul.

Fadıllıoğlu, Z. (2013). *Cami Mimarisinde Tasarım Konuşmaları*. 1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu: Gelenekten Geleceğe Cami Mimarisinde Çağdaş Tasarım ve Teknolojiler, 01-04 Ekim 2012, İstanbul.

Gojnik, S. Z. & Gojnik, I. (2021). *Fullness and Emptiness. Contemporary Architecture as a Meeting Point of Christian Religious Concepts with the Religious Concepts of the Far East*. Actas de Arquitectura Religiosa Contemporánea 8: 78-89. Doi:10.17979/aarc.2021.8.0.8842.

Gojnik, S. Z., Gojnik, I. & Scitaroci, B. B. O. (2023). *Light as a Symbol of Sacred Architecture*. https://www.academia.edu/37475528/LIGHT_AS_A_SYMBOL_OF_SACRED_ARCHITECTURE.

Gosb. (2023, 10 Temmuz). GOSB Camii, <https://www.gosb.com.tr/tesisler/gosb-camii>. URL-9.

Habibad, A. S. (2011). *Explaining and Evaluating the Effects of light on Creating Spirituality in Architecture of Cultural and Religious Environments with an Emphasis on Environmental Psychology Quality Using (EEG) Case Study: Churches and Islamic Mosques*. (Doktora Tezi, Florence Üniversitesi).

Hasol, D. (2002). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. YEM Yayınları, İstanbul.

Hassa. (2023, 10 Temmuz). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tatbiki Camii Projesi, https://www.hassa.com/sites/default/files/dokumanlar/projeler/marmara_universitesi_ilahiyat_tatbikat_camii_-_hassa_mimarlik.pdf. URL-8.

Holm, S. G. (2001). *Din Psikolojisi ve Tarihçesi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Çeviren: A. Bahadır (2015), 12/12, 71-78.

Karakoca, E. (2017). *İstanbul'daki Çağdaş Camilerin Mekân Kuruluşları Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi).

Kazmaoğlu, A. (2023). *Yeşil Vadi Cami Mimari Tasarım*. http://www.adnankazmaoglu.com/images/portfolio/100/yesilvadi_mosque.pdf.

Kızılkaya, A. (2017). *Cami İç Mekân Tasarımı Üzerine Bir İnceleme: Karacaahmet Şakirin Camisi*. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi).

Kortan, E. (1983). *Le Corbusier Gözüyle Türk Mimarlık ve Şehirciliği*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Lynch, K. (1966). *Site Planning*. The M.I.T. Press, Cambridge.

Marmara Üniversitesi. (2023, 10 Temmuz). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Abdullah Tivnikli Tatbikat Camii, <https://ilahiyat.marmara.edu.tr/fakulte/marmara-universitesi-ilahiyat-fakultesi-abdullah-tivnikli-tatbikat-camii/>. URL-7.

Millet, M. S. (1996). *Light Revealing Architecture*. Van Nostrand Reinhold, New York.

Mimdap. (2023, 10 Temmuz). Cami tasarlayan ilk kadın Zeynep Fadıllıoğlu anlatıyor, <http://mimdap.org/2009/05/cami-tasarlayan-ilk-kadyn-zeynef-fadylyyodhlu-anlatiyor/>. URL-3.

Onay, A. (2008). *Türkiye'nin Cami Profili (Fiziki ve Sosyolojik Açılardan Bir Analiz)*. Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul.

Özçakı, M. (2018). *Yorumlanan Cami Mimarisi*. Ulakbilge, 6(23), 459-483. doi: 10.7816.

Özel, M. K. (1998). *Dini Mimaride Merkez Kavramı (Tapınma Mekânına 'Merkez' Kimliği Kazandıran Dini Öğeler)*. (Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi).

Özkum, E. (2011). *Doğal ve Yapay Aydınlatmanın İnsan Psikolojisi Üzerindeki Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi).

Salan, Z. & Gürani, F. Y. (2019). *Kutsal mekânda ışığın Tanrı metaforu*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 28(2), 18-30. Doi:10.35379.

Sargın, H. (2012). *Havra, Kilise ve Cami İç Mekânlarına İbadethane Kimliği Kazandıran Mekânsal İmge ve Sembollere İlişkin Ortak Kavramlar*. (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi).

Sezen, T. N., Soyluk, A. & İlerisoy, Z. Y. (2021). *Deprem'in Çağdaş Cami Mimarisinde Yapısal Form Arayışındaki Etkisi*. Uluslararası Doğu Anadolu Fen Mühendislik ve Tasarım Dergisi, 3(1), 89-116. Doi:10.47898.

Sirel, Ş. (1997). *Aydınlatma Sözlüğü*. Yem Yayınevi, İstanbul.

Taşdemir, A. S. & Erarslan, A. (2018). *Çağdaş Cami Tasarımında Yenilikçi Bir Yaklaşım, Marmara İlahiyat Cami; Plan ve İç Mekân Özellikleri*. ABMYO Dergisi, 52, 55-70.

Tümer, G. (1994). *Din*. TDV İslam Ansiklopedisi, 9, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Türkçe Sözlük (2009). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Zfdesign. (2023, 10 Temmuz). Sakirin Mosque, <https://www.zfdesign.com/tr/project/tasarim-ofisi/sakirin-mosque/>. URL-4.